

INNOVATION IQTISODIYOT

Ilmiy-amaliy elektron jurnal

2026

№10

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and practical electronic journal

Indexlanadigan bazalar: Google Scholar Crossref OpenAIRE CYBERLENIKA

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON JURNAL

10-jild
10-son
Oktyabr, 2026

ИННОВАЦИОННАЯ
ЭКОНОМИКА
Научно-практический
электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY
Electronic scientific and
practical journal

INNOVATSION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

ISSN: 3030-315X

globalsciencehub.uz

Muassis:

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi:

R.X.Ergashev, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Tahririyat Kengashi raisi o‘rinbosari:

S.N.Xamrayeva, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mas’ul muharrir:

N.A.Ochilova, PhD, dotsent

Texnik muharrir:

S.J.Qulmurotov

Jurnal har oyda bir marotaba elektron shaklda jurnalning rasmiy sayti orqali nashr etiladi.

Tahririyat manzili:

180100, Qarshi shahri, Mustaqillik ko‘chasi 225-uy Tel.:

+998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Faks: +998 (75) 221 1395

innoeconomic@kstu.uz

“Innovatsion iqtisodiyot” ilmiy - amaliy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2025-yil 5-apreldagi 369-sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnalda quyidagi ruknlar asosida maqolalar nashr etiladi:

1. Nazariya va metodologiya
2. Raqamli iqtisodiyot
3. Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik
5. Inson kapitali iqtisodiyoti
6. Menejment va marketing
7. Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
8. Moliya, kredit va investitsiya
9. Ekonometrika va statistika
10. Xizmat ko‘rsatish va turizm sohasi

TAHRIRIYAT KENGASHI:

Tahririyat Kengashining xalqaro a'zolari:

Ovchinnikov Viktor Nikolayevich - i.f.d., professor, akademik (Janubiy Federal Universitet, Rossiya)

Solodovnikov Sergiy Yurevich - i.f.d., professor (Belorussiya milliy texnika universiteti)

Sidorov Viktor Aleksandrovich - i.f.d., professor, (Kuban davlat universiteti)

Shevchenko Igor Viktorovich - i.f.d., professor (Kuban davlat universiteti, Rossiya)

Kusainov Xalel Xaymullievich - i.f.d., professor, akademik (Qozog‘iston Respublikasi Milliy fanlar akademiyasi)

Samandarzoda Iskandar Hakim - Iqtisodiyot fanlari doktori (Sh.Shotemur nomidagi Tojikiston agrar universiteti)

Gibadullin Artur Arturovich - i.f.n. dotsent (Milliy tadqiqot universiteti, Moskva energetika instituti, Rossiya)

Sergey Aleksandrovich Voynash - ilmiy xodim (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)

Valentina Nikolayevna Pulyayeva - iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya Federatsiyasi hukumati qoshidagi Moliya universiteti)

Dmitriy Evgenievich Morkovkin, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Moliya universiteti, Rossiya Federatsiyasi hukumati)

Sadriddinov Manuchehr Islomiddinovich - i.f.d., professor, (Tojikiston Respublikasi Milliy fanlar Akademiyasi)

Perskaya Viktoriya Vadimovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Molchanov Igor Nikolayevich - i.f.d., professor, (Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti)

Basova Mariya Mixaylovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Aleksandr Leonidovich Chupin, iqtisod fanlari nomzodi (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)

Nezamaykin Valeriy Nikolayevich - i.f.d., professor, (Rossiya davlat gumanitar universiteti)

Nikonorova Alla Vladimirovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Dmitriyeva Olga Aleksandrovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Shvets Yuriy Yuryevich - i.f.n., dotsent, (Rossiya Fanlar akademiyasining Nazorat fanlari instituti)

Kolosova Yelena Valeryevna - i.f.n., dotsent, (Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti)

Tahririyat Kengashi a'zolari:

Gulyamov Saidaxror Saidaxmedovich - i.f.d., professor, akademik

Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich - i.f.d., professor

Navruz-zoda Baxtiyor Negmatovich - i.f.d., professor

Xatamov Ochildi Qurbonovich - i.f.d., professor

Fayziyeva Shirin Shodmonovna - i.f.n., professor

Jumayeva Gulrux Jo‘raqulovna - i.f.n., professor

Egamberdiyeva Salima Raimovna - i.f.n., dotsent

Erkayeva Gulbahor Panjiyevna - i.f.n., professor

Yakubova Shamshinur Shuxratovna - i.f.d., (DSc) dotsent

Amirqulov Shuhrat Olimovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Samiyeva Gulnoza Toxirovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Ubaydullayev G‘ayrat Zuvaytovich - i.f.n., dotsent

Xo‘jaqulova Nigora Rustamovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Turobov Sherzod Alisherovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Alimova Munisa Yulchiyevna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Ergasheva Nasiba Raxmatullayevna - i.f.d., (DSc), dotsent

Boboqulov Sanjar Baxromkulovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Djalilov Raxmonkul Hamidovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Nomazov Baxrom Bobomurodovich - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Alimxanova Nigora Alimxanovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Jonuzokov Mirzabek Kulmamatovich - i.f.f.d. (PhD), dotsent

Muxammadiyeva Yulduz Yusupovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Xo‘janova Gulshoda Otamurodovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Tursunova Aziza Xoshimovna - i.f.f.d. (PhD)

Xolliyev Sherali Baxtiyorovich - i.f.f.d. (PhD)

Panjiyev Samijon Aliqulovich - PhD, dotsent

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

ISSN: 3030-315X

globalsciencehub.uz

Учредитель:

Каршинский государственный технический университет

Председатель редакционного совета:

Р.Х.Эргашев, доктор экономических наук, профессор

Заместитель председателя редакционного совета:

С.Н.Хамраева, доктор экономических наук, профессор

Ответственный редактор:

Н.А.Очилова, PhD, доцент

Технический редактор:

С.Ж.Кулмуротов

Журнал издается один раз в месяц в электронной форме и публикуется через официальный сайт журнала.

Адрес редакции:

180100, г. Карши, ул. Мустакиллик, дом 225

Тел: +998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Факс: +998 (75) 221 1395

E-mail: innoeconomic@kstu.uz

Научно-практический электронный журнал «Инновационная экономика» включён в перечень национальных научных изданий на основании решения Президиума Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан от 5 апреля 2025 года № 369.

В журнале публикуются статьи по следующим рубрикам:

1. Теория и методология
2. Цифровая экономика
3. Экономика регионов и отраслей
4. Малый бизнес и частное предпринимательство
5. Экономика человеческого капитала
6. Менеджмент и маркетинг
7. Бухгалтерский учет, экономический анализ и аудит
8. Финансы, кредит и инвестиции
9. Эконометрика и статистика
10. Сфера услуг и туризм

Редакционная коллегия:

Международные члены Совета редколлегии:

Овчинников Виктор Николаевич - д.э.н., профессор, академик (Южный федеральный университет, Россия)

Солодовников Сергей Юрьевич - д.э.н., профессор (Белорусский национальный технический университет)

Виктор Александрович Сидоров - д.э.н., профессор, (Кубанский государственный университет)

Шевченко Игорь Викторович - д.э.н., профессор (Кубанский государственный университет)

Кусаинов Халел Хаймуллович - д.э.н., профессор, академик (НААН Республика Казахстан)

Самандарзода Искандар Хаким - д.э.н., профессор (Таджикистанский аграрный университет им. Ш. Шотемура)

Габдуллин Артур Артурович - к.э.н., доцент (Национальный исследовательский университет «Московский энергетический институт»)

Войнаш Сергей Александрович - научный сотрудник (Российского университета дружбы народов имени П.Лумумби)

Пуляева Валентина Николаевна - к.э.н., доцент (Финансовый университет при Правительстве РФ)

Морковкин Дмитрий Евгеньевич - к.э.н., доцент (Финансовый университет Правительство РФ)

Садриддинов Манучехр Исламиддинович - д.э.н., профессор (Национальная академия наук Республики Таджикистан)

Перская Виктория Вадимовна - д.э.н., профессор (Финансовый университет при Правительстве РФ)

Молчанов Игорь Николаевич - д.э.н., профессор (Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова)

Басова Мария Михайловна - д.э.н., профессор (Финансового университета Российской Федерации)

Чупин Александр Леонидович - к.э.н. (Российского университета дружбы народов имени П. Лумумби)

Незаймакин Валерий Николаевич - д.э.н., профессор (РГТУ)

Никонорова Алла Владимировна - к.э.н., доцент (Финансового университета Российской Федерации)

Дмитриева Ольга Александровна - к.э.н., доцент (Финансового университета Российской Федерации)

Швец Юрий Юрьевич - к.э.н., доцент (Институт проблем управления РАН)

Колосова Елена Валерьевна - к.э.н., доцент (Российский экономический университет имени Г.В. Плеханова)

Члены Совета редколлегии:

Гулямов Саидхорр Саидхмедович - д.э.н., профессор, академик

Пардаев Мамаюнус Каршибоевич - д.э.н., профессор

Навруз-заде Бахтиёр Негматович - д.э.н., профессор

Хатамов Очилди Курбонович - д.э.н., профессор

Файзиева Ширин Шодмоновна - к.э.н., профессор

Жумаева Гулрух Журакуловна - к.э.н., профессор

Эгамбердиева Салима Раимовна - к.э.н., доцент

Эркаева Гулбахор Панжиевна - к.э.н., профессор

Якубова Шагинур Шухратовна - д.э.н. (DSc), доцент

Амиркулов Шухрат Олимович - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Самиева Гулноза Тохировна - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Убайдуллаев Гайрат Зувайтович - к.э.н., доцент

Ходжакулова Нигора Рустамовна - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Туробов Шерзод Алишиерович - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Алимова Муниса Юлчиевна - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Эргашева Насиба Рахматуллаевна - д.э.н. (DSc), доцент

Бобокулов Санжар Бахромкулович - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Джалилов Рахмонкул Хамидович - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Номазов Бахром Бобомуродович - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Алимханова Нигора Алимхановна - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Жонузов Мирзабек Кулмаматович - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Мухаммадиева Юлдуз Юсуповна - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Ходжанова Гулшода Отамуродовна - д.ф.э.н. (PhD), доцент

Турсунова Азиза Хошимовна - д.ф.э.н. (PhD)

Холлиев Шерали Бахтиёрович - д.ф.э.н. (PhD)

Панжиев Самижон Аликулович - PhD, доцент

DEHQON VA TOMORQA XO‘JALIKLARI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH ASOSIDA AHOLI DAROMADLARINI KO‘PAYTIRISH YO‘NALISHLARI

Safarova Zulfizar Zafar qizi

НАПРАВЛЕНИЯ УВЕЛИЧЕНИЯ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ НА ОСНОВЕ ПОВЫШЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕХКАНСКИХ И ПРИУСАДЕБНЫХ ХОЗЯЙСТВ

Сафарова Зулфизар Зафар кизи

DIRECTIONS FOR INCREASING HOUSEHOLD INCOMES BY IMPROVING THE ECONOMIC EFFICIENCY OF DEHKAN AND HOUSEHOLD FARMS

Safarova Zulfizar Zafar qizi

Annatsiya. Ushbu ilmiy maqolada qishloq hududlarida dehqon va tomorqa xo‘jaliklarining iqtisodiy samaradorligini oshirish, resurslardan (yer, suv, investitsiya, mehnat resurslari) oqilona foydalanish hamda zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish orqali aholi daromadlarini ko‘paytirish imkoniyatlari har tomonlama va ilmiy-amaliy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot davomida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining sohaga oid farmon va qarorlari, tahliliy va statistik ma‘lumotlar, shuningdek, mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari chuqur o‘rganilgan. Maqolada dehqon xo‘jaliklarining daromaddorligini oshirishga g‘ov bo‘layotgan asosiy muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etishga qaratilgan amaliy taklif, ilmiy xulosalar va konseptual tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: dehqon xo‘jaligi, tomorqa yeri, iqtisodiy samaradorlik, aholi daromadlari, agrotexnologiyalar, kooperatsiya, intensiv dehqonchilik, eksport salohiyati.

Аннотация. В данной научной статье представлен всесторонний научно-практический анализ возможностей увеличения доходов населения в сельской местности посредством повышения экономической эффективности дехканских и приусадебных хозяйств, рационального использования ресурсов (земельных, водных, инвестиционных и трудовых), а также внедрения современных агротехнологий. В ходе исследования были подробно изучены указы и постановления Президента Республики Узбекистан, относящиеся к данной отрасли, аналитические и статистические данные, а также научные взгляды отечественных и зарубежных ученых. В статье выявлены основные проблемы, препятствующие повышению доходности дехканских хозяйств, и разработаны практические предложения, научные выводы и концептуальные рекомендации, направленные на их устранение.

Ключевые слова: дехканские хозяйства, приусадебные земельные участки, экономическая эффективность, доходы населения, агротехнологии, кооперация, интенсивное земледелие, экспортный потенциал.

Abstract. This scientific article provides a comprehensive scientific and practical analysis of the opportunities for increasing household incomes in rural areas by improving the economic efficiency of dehqan and household farms, rationally utilizing resources (land, water, investment, and labor), and introducing modern agricultural technologies. The study examines in depth the decrees and resolutions of the President of the Republic of Uzbekistan related to the agricultural sector, analytical and statistical data, as well as the scientific views of domestic and foreign scholars. The article identifies the main challenges hindering the profitability of dehqan farms and develops practical proposals, scientific conclusions, and conceptual recommendations aimed at overcoming these challenges.

Keywords: dehqon xo‘jaligi, tomorqa yeri, iqtisodiy samaradorlik, aholi daromadlari, agrotexnologiyalar, kooperatsiya, intensiv dehqonchilik, eksport salohiyati.

KIRISH

Qishloq xo'jaligi har qanday mamlakat iqtisodiy xavfsizligini, oziq-ovqat mustaqilligini va qishloq aholisining bandligini ta'minlashda strategik ahamiyatga ega bo'lgan yetakchi sohalaridan biridir. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri ham qishloq joylarda resurs va imkoniyatlarni safarbar etish, dehqon va tomorqa xo'jaliklarining iqtisodiy samaradorligini keskin oshirish orqali aholi turmush darajasini va daromadlarini muntazam ravishda ko'paytirishdan iboratdir.

Dehqon va tomorqa xo'jaliklari nafaqat oilalarning o'z ehtiyojlarini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash, balki ichki bozorni arzon va sifatli qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan to'ldirish hamda eksport salohiyatini oshirishda asosiy drayver omil hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida qishloq xo'jaligida mehnat unumdorligini oshirish, aholining real daromadlarini ko'paytirish hamda qishloq hududlarini kompleks rivojlantirish bo'yicha aniq vazifalar belgilab berilgan.

Ushbu doirada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 23-noyabrda PQ-20-sonli "Paxta va g'alladan bo'shagan yer maydonlarida dehqon xo'jaliklarini tashkil etish orqali aholi daromadlarini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori dehqonchilik va tomorqachilik faoliyatini mutlaqo yangi bosqichga olib chiqdi. Mazkur qarorga muvofiq, o'n minglab gektar yer maydonlari aholiga ochiq elektron tanlov (auksion) orqali uzoq muddatli ijaraga berilishi boshlandi, bu esa qishloqda haqiqiy mulkdorlar qatlamini shakllantirishda tub burilish yasadi.

Biroq bugungi kunda tomorqa yerlaridan samarali foydalanish, suv tejovchi va zamonaviy agrotexnologiyalarni ommalashtirish, yetishtirilgan mahsulotlarni sotish va saqlash logistikasini yo'lga qo'yish, shuningdek, moliya-bank xizmatlarining ommabopligini ta'minlash borasida muayyan tizimli muammolar saqlanib qolmoqda. Shundan kelib chiqqan holda, ushbu maqolada dehqon va tomorqa xo'jaliklarida iqtisodiy samaradorlikni oshirish va shu asosda aholi daromadlarini ko'paytirishning ilmiy-amaliy va me'yoriy-huquqiy yo'nalishlari atroflicha tadqiq etiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

A.Chayanov dehqon xo'jaliklarining mehnati va oila ehtiyojlari o'rtasidagi muvozanat nazariyasini asoslab bergan. U dehqon xo'jaligi faqat foyda olishga emas, balki oila a'zolarining iste'mol ehtiyojlarini qondirishga yo'naltirilganini ta'kidlaydi [3]. T.Schultz an'anaviy qishloq xo'jaligida kichik yer egalarning iqtisodiy xatti-harakatlarini tahlil qilib, dehqonlar resurslarni taqsimlashda oqilona qaror qabul qilishlarini hamda ularga yangi texnologiyalar va ta'lim berilsa, undorlik keskin oshishini isbotlagan [4]. E.Boserup aholi zichligi va yer resurslarining cheklanganligi sharoitida dehqonlar intensiv dehqonchilik usullariga o'tishga majbur bo'lishi haqidagi nazariyani ilgari surgan [5]. J.Stiglitz rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik fermer va tomorqa xo'jaliklarining kredit va sug'urta

bozorlaridagi cheklovlariga duch kelishini ko'rsatib, davlat aralashuvi va subsidiyalar zarurligini ta'kidlaydi [6]. K.Deininger yer islohotlari va kichik yer egalari mulk huquqini berish ularning uzun muddatli investitsiya kiritish rag'batini oshirishini Jahon banki tadqiqotlarida asoslab bergan [7].

Dehqon va tomorqa xo'jaliklari iqtisodiy samaradorligini oshirish asosida aholi daromadlarini ko'paytirish bo'yicha mahalliy olimlarimiz ham tadqiqot ishlari olib borgan. Jumladan, Q.A.Choriev qishloq xo'jaligida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish hamda dehqon xo'jaliklari samaradorligini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini tadqiq etgan [8]. R.H.Ergashev agrosanoat majmuida dehqon xo'jaliklarining tutgan o'rni va ularning oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashdagi kooperatsiyalashuv jarayonlarini ilmiy va amaliy jihatdan tahlil qilgan [9]. U.V. Gafurov kichik biznes va tomorqa xo'jaliklarining daromadlarini oshirishda davlat tomonidan moliyaviy va kredit dasturlari orqali qo'llab-quvvatlashning samaradorligini baholagan [10]. S.S.Salimov suv tejamkor texnologiyalarni dehqon va tomorqa xo'jaliklarida joriy etishning iqtisodiy samaradorligi va resurs tejamkorlik yo'nalishlarini asoslagan [11]. B.T. Berkinov aholi tomorqa xo'jaliklarini agrobiznes zanjiriga integratsiyalash va mahsulotlarni sotish bo'yicha infratuzilmalarni rivojlantirish muammolarini o'rgangan [12].

Umuman olganda, xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy qarashlari dehqon va tomorqa xo'jaliklari iqtisodiy samaradorligini oshirishda zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish, yer va suv resurslaridan oqilona foydalanish, kooperatsiyani rivojlantirish, moliyaviy qo'llab-quvvatlashni kengaytirish hamda mahsulotlarni ichki va tashqi bozorlarga chiqarish imkoniyatlarini yaxshilash muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Mazkur yondashuvlarni amaliyotga tatbiq etish qishloq aholisining daromadlarini ko'paytirish, bandligini ta'minlash va turmush farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Dehqon va tomorqa xo'jaliklari iqtisodiy samaradorligini oshirish asosida aholi daromadlarini ko'paytirish yo'nalishlarini o'rganish va tahlil qilish qilishda analiz va sintez, induksiya va deduksiya, tizimli tahlil, qiyosiy tahlil etish, jadval va grafiklar usullaridan foydalanildi, hamda taklif va tavsiyalar ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb masalalaridan sanaladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining 2023–2024-yillardagi rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatimizda yetishtirilayotgan jami dehqonchilik va chorvachilik mahsulotlarining 60 foizdan ortig'i bevosita dehqon va aholi tomorqa xo'jaliklari hissasiga to'g'ri kelmoqda. Bu holat mazkur xo'jaliklarning mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, qishloq aholisining bandligini oshirish va oilalar daromadlarini ko'paytirishdagi muhim o'rnini ko'rsatadi.

Keltirilgan ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, dehqon va tomorqa xo'jaliklari O'zbekistonda qishloq

xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda, ayniqsa, aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Jumladan, sut ishlab chiqarishda ushbu xo'jaliklarning ulushi 91,3 foizni tashkil etib, eng yuqori ko'rsatkich hisoblanadi. Bu holat sut yetishtirishda aholi tomorqalari va dehqon xo'jaliklarida boqiladigan chorva

mollarining ahamiyati katta ekanligini ko'rsatadi. Go'sht ishlab chiqarishda ham ularning ulushi 82,1 foizga teng bo'lib, chorvachilik mahsulotlari yetishtirishda mazkur xo'jaliklar asosiy ishlab chiqaruvchilardan biri ekanligini tasdiqlaydi.

1-jadval

O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda dehqon va tomorqa xo'jaliklarining ulushi (2023-yil holatiga)⁷³

Mahsulot turi	Umumiy hajmga nisbatan ulushi (%)
Sabzavotlar	64.2%
Kartoshka	78.5%
Poliz mahsulotlari	53.1%
Mevalar va reza mevalar	58.4%
Go'sht (tirik vaznda)	82.1%
Sut	91.3%

Kartoshka yetishtirishda dehqon va tomorqa xo'jaliklarining ulushi 78,5 foizni, sabzavotlar yetishtirishda esa 64,2 foizni tashkil etadi. Bu ko'rsatkichlar aholini kundalik iste'mol uchun zarur bo'lgan oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlashda kichik xo'jaliklarning hissasi yuqori ekanligini anglatadi. Meva va reza mevalar yetishtirishdagi ulush 58,4 foizni, poliz mahsulotlari yetishtirishdagi ulush esa 53,1 foizni tashkil qilgan. Mazkur mahsulot turlarida ham dehqon va tomorqa xo'jaliklari ishlab chiqarishning yarmidan ko'prog'ini ta'minlamoqda.

Umumiy tahlil natijalariga ko'ra, dehqon va tomorqa xo'jaliklarining ulushi barcha keltirilgan mahsulot turlari bo'yicha 50 foizdan yuqori. Eng yuqori ko'rsatkich sut va go'sht ishlab chiqarishda, nisbatan past ko'rsatkich esa poliz mahsulotlari yetishtirishda kuzatiladi. Bu esa dehqon va tomorqa xo'jaliklarining iqtisodiy samaradorligini oshirishda chorvachilik, sabzavotchilik va kartoshkachilik yo'nalishlariga alohida e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, mahsulot yetishtirish hajmini oshirish bilan bir qatorda, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, suv va yer resurslaridan oqilona foydalanish, zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish, chorva mollari mahsuldorligini oshirish hamda mahsulotlarni saqlash va sotish tizimini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Ushbu chora-tadbirlar dehqon va tomorqa xo'jaliklarining daromadlarini ko'paytirish, qishloq aholisining turmush farovonligini yaxshilash va mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 1-apreldagi "Dehqon xo'jaligi to'g'risida"gi O'RQ-680-sonli Qonunining qabul qilinishi dehqon xo'jaliklarining huquqiy maqomini belgilash, ularning faoliyatini tartibga solish va yerdan foydalanish bilan bog'liq huquqiy kafolatlarni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etdi.

Resurs tejamkorligining aholi daromadlariga ta'sirini baholash ham dehqon va tomorqa xo'jaliklarining iqtisodiy samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. O'tkazilgan amaliy tahlillarga ko'ra, 10 sotix tomorqa yerida an'anaviy usulda, ochiq maydonda sabzavot yetishtirilganda yillik sof daromad o'rtacha 15–20 million so'mni tashkil etgan. Shu maydonda tomchilatib sug'orish tizimi va kichik plyonkali issiqxona tashkil etilganda esa yillik sof daromad 50–60 million so'mga yetgan. Natijada daromad samaradorligi taxminan 2,8–3 baravarga oshgan. Bu esa suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish, ekinlarni intensiv usulda yetishtirish va mavjud yer maydonlaridan yil davomida samarali foydalanish aholi daromadlarini ko'paytirishning muhim yo'nalishlari ekanligini ko'rsatadi.

Olingan ilmiy va statistik natijalar shuni ko'rsatadiki, dehqon va tomorqa xo'jaliklari qishloq hududlarida kambag'allikni qisqartirish, aholi bandligini ta'minlash va daromadlarni oshirishda muhim iqtisodiy subyektlar hisoblanadi. Teodor Shuls va Peter Hazellning ilmiy qarashlariga ko'ra, kichik yer egalari mavjud resurslardan intensiv foydalanish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirishi mumkin. Biroq bunday natijalarga erishish uchun zamonaviy texnologiyalar, zarur infratuzilma, moliyaviy xizmatlar va bilimlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish talab etiladi.

O'zbekistonda ushbu yo'nalishda muayyan natijalarga erishilayotgan bo'lsa-da, dehqon va tomorqa xo'jaliklari faoliyatida bir qator tizimli muammolar mavjud. Birinchi navbatda, suv resurslari va sug'orish infratuzilmasi bilan bog'liq muammolarni qayd etish lozim. Ko'plab qishloq hududlarida tomorqa yerlarini sug'orishda suv tanqisligi kuzatiladi, suv tejovchi texnologiyalarni ommalashtirish darajasi esa yetarli emas. Bu holat ekinlar hosildorligiga, ishlab chiqarish xarajatlariga va xo'jaliklarning yakuniy daromadlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

⁷³ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari (2023). Rasmiy veb-sayt: www.stat.uz.

Ikkinchi muhim muammo agroservis va logistika tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligi bilan bog'liq. Yetishtirilgan mahsulotlarni saralash, saqlash, sovitish, qayta ishlash va bozorlarga yetkazib berish jarayonlarida yuzaga keladigan qiyinchiliklar dehqonlarning iqtisodiy manfaatlariga ta'sir qiladi. Vositachilar ulushining yuqoriligi sababli ishlab chiqaruvchilar mahsulotning yakuniy sotuv narxidan yetarli darajada daromad ololmasligi mumkin. Shu bois qishloq hududlarida zamonaviy saqlash omborlari, sovitish uskunalar, logistika markazlari va to'g'ridan-to'g'ri savdo kanallarini rivojlantirish zarur.

Uchinchi muammo moliya-kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatlari bilan bog'liq. Dehqon xo'jaliklariga ajratilayotgan mikrokreditlar va boshqa moliyaviy yordam shakllarining ahamiyati ortib borayotgan bo'lsa-da, garov ta'minoti, hujjatlarni rasmiylashtirish va kredit olish jarayonlaridagi murakkabliklar ayrim xo'jaliklarning rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Shu sababli kreditlash mexanizmlarini soddalashtirish, imtiyozli moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish va moliyaviy maslahat xizmatlarini rivojlantirish muhim hisoblanadi.

Mazkur muammolarni bartaraf etishda Hans Binswanger-Mkhize va R.H.Ergashevning kooperatsiya hamda agrosanoat integratsiyasiga oid ilmiy yondashuvlarini amaliyotga tatbiq etish muhim ahamiyatga ega. Xususan, ko'plab tomorqa egalari kooperativlarga birlashtirish orqali urug'lik, mineral o'g'itlar va boshqa zarur resurslarni ulgurji narxlarda xarid qilish, agrotexnik xizmatlardan birgalikda foydalanish, yetishtirilgan mahsulotlarni saralash va saqlash xarajatlarini kamaytirish mumkin. Bundan tashqari, kooperatsiya mahsulotlarni ichki va tashqi bozorlarga yirik hajmlarda yetkazib berish, eksport talablariga mos sifatni ta'minlash va ishlab chiqaruvchilarning bozordagi muzokara imkoniyatlarini kuchaytirishga yordam beradi.

Umuman olganda, dehqon va tomorqa xo'jaliklarining iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun suv tejovchi texnologiyalarni keng joriy etish, zamonaviy agrotexnologiyalardan foydalanish, moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish, logistika infratuzilmasini rivojlantirish va kooperatsiya tizimini kengaytirish zarur. Ushbu chora-tadbirlarni izchil amalga oshirish qishloq aholisining daromadlarini ko'paytirish, yangi ish o'rinlarini yaratish, oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash va hududlarning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, dehqon va tomorqa xo'jaliklarining iqtisodiy samaradorligini oshirish aholi daromadlarini ko'paytirish, qishloq joylarda bandlikni ta'minlash, kambag'allikni qisqartirish va mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, dehqon va tomorqa xo'jaliklari sabzavot, kartoshka, meva, poliz mahsulotlari hamda chorvachilik mahsulotlarini yetishtirishda muhim o'rin egallaydi.

Dehqon va tomorqa xo'jaliklarining iqtisodiy samaradorligini oshirish qishloq aholisi daromadlarini ko'paytirish, bandlikni ta'minlash va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Buning uchun yer va suv resurslaridan oqilona foydalanish, zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish, imtiyozli moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish hamda mahsulotlarni saqlash, qayta ishlash va sotish tizimini rivojlantirish zarur. Shuningdek, kooperatsiya tizimini takomillashtirish va aholining agrotexnik bilimlarini oshirish orqali xo'jaliklar daromadlilikini yanada yuksaltirish mumkin. Mazkur chora-tadbirlarni izchil amalga oshirish qishloq hududlarining barqaror iqtisodiy rivojlanishi va aholi turmush farovonligining oshishiga xizmat qiladi.

Mazkur xo'jaliklarning daromadlarini oshirish uchun yer va suv resurslaridan oqilona foydalanish, suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish, zamonaviy issiqxonalarni tashkil etish, innovatsion agrotexnologiyalardan foydalanish va mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirish zarur. Shu bilan birga, dehqon xo'jaliklarini imtiyozli kreditlar bilan ta'minlash, kooperatsiya tizimini rivojlantirish, mahsulotlarni saqlash, qayta ishlash va sotish infratuzilmasini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

Dehqon va tomorqa xo'jaliklari iqtisodiy samaradorligini oshirish va aholi daromadlarini ko'paytirish bo'yicha quyidagi ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish taklif etiladi:

kooperatsiya tizimini kengaytirish: Tomorqa yer egalari "Tomorqa xizmati" MChJ va qayta ishlovchi korxonalar atrofida birlashtirish orqali mahsulotlarni kafolatli xarid qilish tizimini yaratish.

resurs tejamkor texnologiyalarni ommalashtirish: Tomorqa xo'jaliklarida tomchilatib va yomg'irlatib sug'orish, ixcham gidroponika va issiqxona tizimlarini joriy etish uchun subsidiyalar ajratish ko'lamini oshirish.

moliyaviy qo'llab-quvvatlashni takomillashtirish: Tomorqa egalari uchun imtiyozli va garovsiz mikrokreditlar ajratish mexanizmini soddalashtirish.

mahallani ixtisoslashtirish: Har bir mahalla drayver sohasidan kelib chiqib (masalan, limonchilik, gulchilik, parrandachilik, sabzavotchilik) ixtisoslashtirish va "ustoz-shogird" an'analari asosida aholiga agrotexnik bilimlar berish

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 1-apreldagi "Dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari faoliyatini yanada rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-5048-sonli Qarori.
2. O'zbekiston Respublikasining "Dehqon xo'jaligi to'g'risida"gi O'RQ-700-sonli Qonuni. 2021-yil 1-iyul.
3. Chayanov.A.V. Peasant Farm Organization. Moscow: -1925. Cooperative Publishing House.
4. Schultz.T.W. Transforming Traditional Agriculture. New Haven: -1964. Yale University Press.

5. Boserup, E. The Conditions of Agricultural Growth: The Economics of Agrarian Change under Population Pressure. -1965. Allen & Unwin.

6. Stiglitz, J.E. Economics of the Public Sector. - 1986. W.W. Norton & Company.

7. Deininger, K. Land Policies for Growth and Poverty Reduction. World Bank Policy Research Report. -2003. Oxford University Press.

8. Q.A.Choriev., Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti. Darslik. – 2018. Toshkent: Fan va texnologiya.

9. R.H.Ergashev., Agrobiznes va kooperatsiya. - 2020. O'quv qo'llanma. Toshkent: Barchinoy.

10. U.V.Gafurov., Kichik biznesni davlat tomonidan tartibga solishning iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish. Monografiya. Toshkent: -2019. Iqtisodiyot.

11. S.S.Salimov., "Qishloq xo'jaligida suv va resurs tejamkor korxonalarni rivojlantirish

yo'nalishlari". Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy jurnali, 2020, №3, 45-52 b.

12. Berkinov, B.T. O'zbekistonda dehqon va tomorqa xo'jaliklarini rivojlantirish omillari. 2017-y. Toshkent: Universitet.

13. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari (2023). Rasmiy veb-sayt: www.stat.uz (<http://www.stat.uz>)

Muallif(lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Safarova Zulfizar Zafar qizi Qarshi Davlat Texnika Universiteti tadqiqotchisi / Сафарова Зулфизар Зафар Исследователь Каршинского государственного технического университета/ Safarova Zulfizar Zafar kizi Researcher at Karshi State Technical University

E-mail: zulfizarsafarova25@gmail.com

INNOVATION
IQTISODIYOT
ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

ISSN: 3030-315X

t.me/kstu_uz

Qarshi shahri,
Mustaqillik ko'chasi 225

www.kstu.uz
www.ojs.kstu.uz